

**ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ**

**ХЕРСОНСЬКИЙ ВІДДІЛ
УКРАЇНСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА**

**ХЕРСОНСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ
СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ**

КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**ХЕРСОНСЬКОГО ВІДДІЛУ
УКРАЇНСЬКОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 13

**ХЕРСОН
2022**

УДК 911
Н 34

Затверджено відповідно до рішення
Вченої ради Херсонського державного університету
Протокол № 19 від 30.05.2022 р.

Н 34   **Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства: Зб. наук. праць / [За ред. О. В. Давидова]**
Вип. 13. – Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2022. – 60 с.

ISBN 978–617–7941–83–4 (електронне видання)

Опубліковані результати природничих, суспільно-географічних, соціологічних, геоекологічних досліджень та дослідження в галузі методики викладання географії.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Стоян О.О. – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії, природокористування та ГІС технологій, Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова;

Онойко Ю.Ю. – кандидат географічних наук, доцент кафедри природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидов О.В. – кандидат географічних наук, доцент (відповідальний редактор);

Мальчикова Д.С. – доктор географічних наук, професор;

Молікевич Р.С. – кандидат географічних наук (заступник відповідального редактора);

Пилипенко І.О. – доктор географічних наук, професор;

Котовський І.М. – кандидат географічних наук, доцент;

Ходосовцев О.Є. – доктор біологічних наук, професор;

Захаров О.О. – магістрант спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) (відповідальний секретар).

Адреса редакційної колегії: 73000, кафедра географії та екології, факультет біології, географії та екології, Херсонський державний університет, вул. Університетська, 27, м. Херсон. Тел. (0552) 32-67-17.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей. Думка редакційної колегії не завжди співпадає з думкою авторів.

УДК 911

© Херсонський відділ Українського географічного товариства, 2022
© ФОП Вишемирський В. С., 2022

ISBN 978-617-7941-83-4

ЗМІСТ

Архіпов Д. С. ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE EARTH В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	4
Боева А. В. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ САНАТОРІЮ «ГОПРИ» У ГРЯЗЕЛІКУВАННІ.....	7
Давидов О. В., Котовський І. М., Черняков Д. О. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРОТОКА ПРОМИВНОГО ГЕНЕЗИСУ	10
Давидов О. В., Чаус В. Б., Холодняк П. А., Іваскевич І. В. СТРАТЕГІЯ ПО ВІДНОВЛЕННЮ БЕРЕГОВИХ ФОРМ РЕЛЬЄФУ ВЗДОВЖ ФРОНТУ КІНБУРНЬСЬКОГО ПІВОСТРОВА	13
Зайченко Т. О. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ РЕКРЕАНТІВ ПРИ ПОТРАПЛЯННІ ДО НЕСПРИЯТЛИВИХ ПРИРОДНИХ ЯВИЩ В БЕРЕГОВІЙ ЗОНІ ЧОРНОГО ТА АЗОВСЬКОГО МОРІВ В МЕЖАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	20
Захаров О. О. СПОСОБИ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ НОМЕНКЛАТУРИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ	24
Іваскевич І. В. СТАН БЕРЕГОВОЇ ЗОНИ ФРОНТАЛЬНОГО БЕРЕГУ КІНБУРНЬСЬКОГО ПІВОСТРОВА.....	26
Кузмічова К. М. КЛІМАТИЧНІ ЦИКЛИ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ВИДІЛЕННЯ.....	31
Лозова Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ МІСТА ХЕРСОН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ НА ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	38
Плющ С. О., Давидова А. М. ЕКОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОРВ В ТІЛАХ АКУМУЛЯТИВНИХ ФОРМ БЕРЕГОВОЇ СИСТЕМИ ТЕНДРА – ДЖАРИЛГАЧ.....	42
Ромсицька Ю. Д. МОРФОМЕТРИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА РЕЛЬЄФ ДНА ШТУЧНОЇ ВОДОЙМИ В ВЕХІВ'ЯХ ЛИМАНУ	47
Філончук З. В. ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ КУРСУ «УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ»	50
Чаус В.Б., Касьянов Є. О. ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ФРОНТАЛЬНИЙ БЕРЕГ КІНБУРНЬСЬКОГО ПІВОСТРОВА У 2020-2021 РОКАХ	55
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	59

Список використаних джерел:

1. Догановский А.М., Орлов В.Г. Сборник задач по определению основных характеристик водных объектов суши (практикум по гидрологии). Учебное пособие. С-Пб.: РГГМУ, 2011. 315с.
2. Карасев И.Ф. Шумков И.Г. Гидрометрия. Ленинград: Гидрометеиздат, 1985. 380 с.
3. Китаев С.П. Основы лимнологии для гидробиологов и ихтиологов. Петрозаводск: КНЦ РАН, 2007. 395 с.
4. Молодых И.И., Усенко В.П., Палатная В.П. Геология шельфа УССР. Лиманы. Киев: Наукова думка, 1984. 176 с.
5. Національний атлас України. Київ : ДНВП «Картографія», 2007. 440 с.
6. System for Automated Geoscientific Analyses. URL: <http://www.saga-gis.org>.

ФІЛОНЧУК З. В.

**ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ КУРСУ
«УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ»**

Курс «Україна у світі: природа, населення» є завершальним для географічної освіти в основній школі, тому значна увага під час його викладання приділяється, крім вивчення нових понять і закономірностей, поглибленню й узагальненню теоретичних знань з фізичної географії.

Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів і населення України та свого регіону.

Особлива роль географії у 8-му класі визначається значним світоглядним потенціалом й тісними взаємозв'язками змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів. Вивчення курсу спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином і патріотом України, сформувати знання про природу та населення країни і свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури.

Основними завданнями курсу «Україна у світі: природа, населення» є:

- формування в учнів знань та уявлень про Україну як цілісну країну, в межах якої відбуваються глобальні та регіональні природні, суспільно-географічні та екологічні процеси;
- розкриття нових наукових понять і закономірностей та поглиблення й узагальнення вже сформованих теоретичних знань з фізичної та суспільної географії;

- розвиток практичних умінь та навичок самостійної роботи, що сприятимуть формуванню активної соціально-відповідальної поведінки учнів у географічному просторі країни [1].

Особливе місце у вивченні даного курсу займає історичний підхід. Історію географії в Україні досліджували Г. Денисик, Я. Жупанський та ін. [2-4]; педагогічну діяльність та спадщину окремих дослідників природи та населення України вивчали М. Костриця, О. Косовець, П. Скавронський, О. Шаблій та ін. [5-9].

Незважаючи на те, що в останні роки з'явилося більше публікацій з даної проблеми, методичні аспекти реалізації історичного підходу у шкільному курсі географії залишаються до кінця невирішеними. Мета статті полягає у визначенні методики реалізації історичного підходу у навчанні шкільної географії на прикладі курсу «Україна у світі: природа, населення».

Відповідно доцільно зупинитися на сутності поняття «історичний підхід», виділити його головні аспекти у шкільній географії, визначити ступінь їх відображення у програмі з географії для 8 класу.

В основі історичного підходу, що включає історичний метод, лежить філософський загальнонауковий принцип історизму, що припускає усвідомлення того, що всі явища, об'єкти, процеси розвиваються та змінюються, що існує неперервний зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім. Відповідно це вимагає вивчення будь-якого об'єкту в його конкретно-історичній обумовленості.

У педагогічній літературі історичний підхід у навчанні розуміється, у першу чергу, як вивчення головних питань історії науки. У методичній та навчальній літературі з географії відомості з історії науки головним чином пов'язують з вивченням епохи географічних відкриттів або дослідженням певної території.

Проте, сутність історичного підходу як методологічного принципу у навчанні географії полягає насамперед у власне історичному підході до самих об'єктів вивчення науки, тобто до різних географічних об'єктів та явищ. Адже, у самій географічній науці історичний підхід є одним із найважливіших методів пізнання сучасних географічних явищ та прогнозу їх майбутніх змін.

Сутність історичного підходу в географії як проєкції загальнонаукового принципу історизму полягає в розумінні того, що природа, суспільство в цілому та їх окремі компоненти постійно змінюються та розвиваються як у просторі, так і в часі.

У сучасній шкільній географії історичний підхід є одним із наукових підходів, що визначають формування географічного мислення. Він

дозволяє прослідкувати розвиток будь-якого географічного об'єкта або явища з часу його виникнення до сучасного стану, прогнозувати його розвиток. Історичний підхід сприяє підвищенню науковості навчання географії, розвитку в учнів вмінь та навичок географічного прогнозування.

Історичний підхід значно посилює пояснювальний елемент, тому що більшість географічних явищ можна зрозуміти тільки знаючи їх походження та розвиток у часі; дозволяє відобразити у процесі навчання найважливіші наукові ідеї та досягнення географічної науки.

Слід зазначити, що науковість шкільної географії визначається тими причинно-наслідковими зв'язками, які представлені у змісті. Виділяють дві великі групи цих зв'язків: просторові (наприклад, залежність клімату від широти місцевості) та історичні (залежність між походженням, сучасними рисами та подальшим розвитком сучасних явищ). Оскільки всі елементи природи розвиваються і в просторі, і в часі, при їх вивченні важливими є як просторові, так і історичні зв'язки, тобто необхідно розглядати комплекс причин, які впливають на їх розвиток.

Серед різних компонентів змісту, в яких закладені об'єктивні можливості реалізації історичного підходу, особлива роль належить історично-науковому матеріалу.

Слід зазначити, що в курсі «Україна у світі: природа, населення», в цілому історично-географічний матеріал сконцентрований у вступі. Відповідно до державних вимог до рівня підготовки, учні/учениці мають наводити приклади географічних досліджень території України у минулому і тепер; пояснювати особливості сучасних географічних досліджень.

Проте, ця тема залишається ізольованою в курсі географії 8-го класу, оскільки далі в програмі не має посилань на окремі персоналії української географії. У результаті, для учнівства географія постає як система готових знань.

Слід зазначити, що без ознайомлення учнів і учениць з методами і процесом наукового пізнання, важко досягти повноцінного засвоєння знань, а тим паче, формування наукового географічного мислення. Доведено, що навчальний матеріал, в якому присутня людська особистість сприймається більш активно. Саме через діяльність окремих постатей в науці можна показати динамічність вивчення природних компонентів та природних об'єктів.

На нашу думку, використовувати історично-географічний матеріал доцільно при вивченні всіх природних компонентів та природних комплексів України. Учень повинен уявити особистість вченого,

відповідно вчителю разом з учнями слід здійснити історично-економічний екскурс – з'ясувати ті політичні та економічні причини, які спонукали вченого до прийняття певного рішення. Для цього потрібно конкретизувати історико-науковий матеріал, збагатити його цікавими фактами та систематизувати [10].

Конкретна історична наукова постать дозволяє на мікрорівні визначити ті загальні фактори наукового прогресу, які впливали на розвиток науки в цілому. Саме на цьому рівні з'являється можливість додаткового вивчення особистісних факторів, які дозволяють вченому здійснити своє наукове відкриття.

По-перше, вивчення історії науки, видатних особистостей в науці дозволяє вчителю формувати інтерес до предмету. Інтерес завжди пов'язаний з певним ставленням до об'єкту, з переживанням цього ставлення. Отже, вивчення історії науки повинно спиратися на окремі яскраві постаті, на дослідження їх творчого шляху та наукових досягнень. По-друге, використовуючи окремі факти з біографії вчених, варто показати практичну значущість науки. По-третє, для формування особистості учня велике значення має знайомство з творчою лабораторією вченого, його відкриттями та їх втіленням у життя. Творчий шлях справжнього вченого демонструє учням такі риси особистості, як працелюбність, організованість, чесність, небайдужість тощо.

У вступі до курсу «Україна у світі: природа, населення» рекомендується розглянути географічні відомості про територію України в минулому, дослідження Геродота, Г. Боплана, С. Рудницького, сучасні географічні дослідження. Варто зазначити, що час на вивчення теми обмежений (1 година), тому доцільно визначити найбільш яскраві постаті в українській географії.

Історію вивчення геологічної будови та відкриття родовищ корисних копалин, створення мережі метеостанцій та дослідження походження ґрунтів, обґрунтування фізико-географічного районування та класифікації ландшафтів важливо представити через видатні особистості, що сприятиме зростанню зацікавленості географією, формуванню наукового та творчого мислення учнів.

У методиці навчання географії історичний підхід є одним з чинників підвищення науковості навчання та розглядається як сукупність прийомів, способів, що сприяють реалізації загальнонаукового принципу історизму. При вивченні окремих історико-географічних питань необхідна організація колективної форми навчальної діяльності. Вона дозволяє більш діяльнісно та емоційно організувати сприйняття та засвоєння історико-географічного матеріалу.

Наприклад, при вивченні степової зони у темі «Ландшафти України» учням доцільно повідомити про те, що в другій половині ХІХ ст. існувало так зване «степове питання», представити погляди різних вчених на сутність цієї проблеми: В. Докучаєва, Г. Танфільєва, А. Краснова та ін. Тобто, вивчення цієї теми може йти традиційним шляхом (за типовим планом вивчення природної зони) або нетрадиційним (урок-дискусія, урок-проект, урок-прес-конференція).

Отже, програма курсу «Україна у світі: природа, населення» передбачає широке використання історичного підходу як одного з чинників формування географічного мислення. Використання історичного підходу на сучасному етапі розвитку шкільної географічної освіти набуває особливого значення у зв'язку з використанням інтегрованих програм з географії України.

Історичний підхід дозволяє представити взаємозв'язок і взаємообумовленість минулого, сучасного та майбутнього стану географічних процесів, об'єктів, явищ. Це дозволяє найбільш повно та об'єктивно формувати образ певного географічного об'єкта або району, України в цілому.

Список використаних джерел:

1. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2020/geografiya-6-9-14.07.2017.pdf> (дата звернення: 20.04.2022).
2. Денисик Г. Основні етапи розвитку географії в Україні. Географія та основи економіки. 2000. №1. С.30-34.
3. Денисик Г. Основні етапи розвитку географії в Україні. Географія та основи економіки. 2000. №3. С.31-33.
4. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: Навчальний посібник. Львів: Світ, 1997. 264 с.
5. Косовець О. Борис Срезневський – перший академік-метеоролог в Україні. Географія та основи економіки. 2009. №10. С.39-40.
6. Костриця М.Ю. П.Тутковський – учений-енциклопедист. Географія та основи економіки. 2008. №5. С.48-52.
7. Костриця М.Ю. Біля підвалин національної географії. (До 170-річчя з дня народження П.П.Чубинського). Географія та основи економіки. 2009. №1. С.40-44.
8. Скавронський П. Видатний учений-метеоролог Олександр Вікентійович Клосовський. Географія та основи економіки. 2009. №10. С.41-44.
9. Шаблій О.І. Велична постать фундатора української географії Ст. Рудницького. Географія та основи економіки. 2008. №1. С.40-47.
10. Філончук З.В. Методичні аспекти вивчення історії української географії в шкільному курсі «Фізична географія України». Регіональні проблеми